Геннадій БОНДАРЕНКО *(Луцьк)*

МОДЕСТ ЛЕВИЦЬКИЙ У ПУБЛІКАЦІЯХ ПРО ЙОГО ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ

У цій статті зібрані публікації про М. Левицького за часів незалежності України від 90-х років XX ст., які виходили на Волині. Розповідається про лікарську, педагогічну, літературну і громадську діяльність Модеста Пилиповича і про його вплив на формування української інтелігенції і національної еліти .

Ключові слова: Модест Пилипович Левицький, інтелігенція, педагогіка, виховання, медицина, громадська діяльність.

Модест Пилипович Левицький – громадський діяч, лікар, педагог, письменник, композитор народився 25 липня (7 серпня) 1866 року в селі Вихилівка на Поділлі. Частина його життя пов'язана з Волинню і Луцьком. Все його життя – служіння народу та Україні. Він є представником української еліти кінця XIX – початку XX ст. Для багатьох молодих українців він був прикладом справжнього інтелігента в усіх сферах його діяльності.

Деякий час його ім'я несправедливо замовчувалося і не згадувалось у часи більшовицької влади. Тому публікації про нього у пресі Волині на початку 90-х років XX ст. стали першими провісниками повернення в історію інтелектуальної еліти [34; 38; 43; 44]. Багато публікацій вийшло з-під пера Миколи Онуфрійчука [47-54].

У 1991 р. до 125-річчя від дня народження М. Левицькому було відкрито меморіальну дошку на приміщені колишньої Луцької української гімназії [5] і проведено літературний вечір [35]. Символом видатної постаті і присутності Модеста Левицького у Луцьку став явір, дерево, про яке писали журналісти, поети і письменники [8; 10; 12; 22; 54; 68], а також школа-гімназія на проспекті Волі, яка названа його іменем.

Важливість вивчення життя і творчої спадщини М. Левицького полягає у тому, щоб зрозуміти становище представників тогочасної української еліти, яка не пішла на службу до радянської влади, показати різницю між її окремими колами і представниками та вплив на майбутні покоління. У зв'язку з тим окремі праці охоплюють діяльність М. Левицького на ниві освіти і педагогіки, свідчать про спілкування з учнями і вчителями, про новаторські підходи у галузі медицини, письменницькій і громадській діяльності. Про Модеста Левицького вчителя – дідуся, так його ласкаво називали учні Луцької української гімназії, про що й пишуть у своїх спогадах [27; 29; 32; 34; 35;].

Про діяльність М. Левицького в охороні здоров'я свідчать документи і матеріали та невелика кількість публікацій [51; 53; 54;].

При вивченні поетики, жанрово-типологічних особливостей та стильової специфіки малої прози Левицького, проявляється його новаторство.

Зі студентських років він добровільно поїхав лікувати людей під час спалаху холери – це були перші кроки на важкій лікарській ниві [6;7]. Необхідно відзначити, шо всі роки, навіть коли не працював офіційно лікарем, Модест Левицький лікував усіх, хто до нього звертався, незалежно від соціального статусу, віросповідання чи національності [49; 55; 48]. Познайомився з родиною Косачів під час праці лікарем у Ковелі, лікував Лесю Українку [57]. Після Ковеля Модест Пилипович переїздить у містечко Окна на Поділлі, де працює в земській лікарні.

У ці роки Модест Левицький видає свою першу невеличку брошурку, яку друкує в Петербурзі під назвою «Про сільську медицину в неземських губерніях», пізніше він ще багато праць присвятить медицині, направлені вони в основному на допомогу простому народові, чому і написані доступною мовою.

Він знайомиться з І. Липою, Є. Чикаленком, С. Єфремовим, Л. Матушевським, Б. Грінченком та іншими – соціально активними людьми, що входили до антиурядових організацій.

У липні 1904 року його разом з М. Лисенком та Лесею Українкою обирають дійсним членом «Київського літературно-артистичного товариства». Модест Пилипович незважаючи на величезну зайнятість продовжує й літературну працю: пише оповідання, готує до видання збірку, перекладає зарубіжні твори, іноді пише музику. Наприкінці 1904 року М. Левицький отримує місце директора школи фельдшерів у Києві і за сумісництвом посаду завідувача Лук'янівським притулком для дітей, яких залишили батьки.

Пізніше була участь у створенні українських партій, гуртків, театру [13;15], участь у розбудові Української Народної Республіки [31; 33], викладацька робота в Луцькій українській гімназії [36; 39; 61; 64].

Пізніше переїздить до нового місця роботи в Білу Церкву, де працює залізничним лікарем, бере участь у випуску «Щоденної газети» в Товаристві «Час», у діяльності товариства «Просвіта» клубу «Родина», готує до видання нові книги і збірки.

Модест Левицький викладацьку, педагогічну й видавничу діяльність, зокрема за кордоном, в Чехії, веде з 1922 року, де працює в Подебрадах у створеній Українській Господарчій Академії [16; 40; 46]. Там Модест Пилипович крім лекцій, лікує людей, організовує аптечний пункт, пише спогади, оповідання, які друкує в «Літературно-науковому Віснику» й календарі-альманасі «Дніпро», видає чергову працю з граматики, бере участь в створенні бібліотеки, ходить до школи бандуристів, яку організував Василь Ємець.

Частина публікацій присвячена перебуванню Модеста Левицького у Луцьку, де він працює в Луцькій українській гімназії до завершення свого життєвого шляху у 1932 році. Модест Пилипович організував і вів у Луцькій гімназії гурток бандуристів, запровадив читання лекцій з етики, виступав у міській бібліотеці з лекціями з історії України, за його пропозицією учні організували цікаву колекцію великодніх писанок з різних куточків Волині. Луцьк займав важливе місце в активному житті М. Левицького у його педагогічній і громадській діяльності [25; 26].

Модест Левицький користувався повагою і в поляків, про що свідчить такий факт: польська партія «Wyzwolenie» (Визволення) запропонувала йому виставити по її списку свою кандидатуру в депутати до польського Сейму, але Модест Пилипович відмовився.

Важливим напрямом діяльності Модеста Левицького – письменника і громадського діяча було зосередження на вироблені світогляду в його еволюційному розвитку, вивчення і розвиток естетичних засад митця та визначення ідейно-тематичної своєрідності його прози.

Творчість письменника формувалась у контексті його громадсько-політичної діяльності, політичних переконань, культурно-освітньої роботи, детермінувавшись обставинами суспільно-політичного життя України початку ХХ ст. Незважаючи на складні для українства умови життєдіяльності, особисту завантаженість професійною (лікарською), освітньою, громадською працею, М. Левицький зумів здобути визнання і популярність як прозаїк, драматург, автор публіцистичних статей, нарисів, фейлетонів, укладач і редактор багатьох шкільних підручників та навчальних посібників.

Основу світогляду М. Левицького становить своєрідний симбіоз релігійно-християнських, позитивістських, антропоцентричних та філософських уявлень. Орієнтуючись на християнську мораль, він утверджував любов до ближнього, милосердя, толерантність, добро, самовдосконалення душі, підкріплені вірою в людину, її розум, знання, у результативність праці за покликанням.

У світорозумінні та творчості Левицького − демократа і гуманіста − важливим стержнем була національна ідея, яку він розглядав як запоруку суверенного буття українського народу, визначний складник його ментальності, критерій політичної заангажованості людини. Погляди на призначення мистецтва М. Левицького викристалізувались у тісній творчій співдружності з Б. Грінченком та С. Єфремовим. Йому були засадничо близькими принципи художньої творчості, визначені С. Єфремовим, суть яких полягає у втіленні в художньому творі таких ідей, як визвольна, народності, любові до рідного краю.

Генезу ряду оповідань і нарисів доеміграційного періоду творчості М. Левицького (1901-1917 рр.) становлять його спостереження за перебігом суспільно-політичних процесів в Україні на межі ХІХ - ХХ ст. Про це згадує Д. Дорошенко [14].

М. Левицький розширив тематично-образний діапазон української прози. Основним джерелом оповідань, новел, нарисів, есе письменника стала реальна дійсність на межі ХІХ - ХХ ст., общинне і приватне життя репрезентантів різних верств і етносів України. Автор відтворив широкий спектр соціуму в усій характерності його побуту, звичаїв, поведінки, взаємин, психофізичних, національних та релігійних особливостей, соціальної атрибутики тобто ментальності. Як письменник з болем він розкривав соціальну несправедливість, злидні, голод, поневіряння світами стражденної і упослідженої людини з колоніальної окраїни Російської імперії, не захищеної перед несподіваними ударами долі, аморальним свавіллям чиновницько-бюрократичного апарату, жорстокістю і байдужістю соціального оточення, зокрема українського, єврейського, польського тощо.

Специфічною рисою кредо письменника є реалістичне відтворення труднощів та значимості життя через незначні чи, навпаки, надзвичайні події повсякденності. Метою його творчості, як і епіків «натуральної школи» Мусія Кононенка й інших, було відтворення драматичного процесу руйнації усталеного ладу й ритму життя «маленької» людини, нищення її мрій і, як наслідок, спотворення морально-етичних принципів її поведінки.

М. Левицький намагався показати і розвінчати те зло, яке було тоді в суспільстві й усвідомлював той лад життя, при якому людина залишається безсилою і немічною, «живцем похованою» (І. Нечуй-Левицький).

Втіленням селянської теми є мала проза М. Левицького, що ставить людинознавчі проблеми поряд з соціально-філософськими («Порожнім ходом», «Деда», «Очі», «Добре діло» тощо). Тонкий психологічний підхід і моральність є важливими рисами його творчості у розкритті людського почуття («Стаття 182», «Коляда», «Тяжкий хрест», «По закону» та ін.).

Письменник показує трагедію людини у відриві від звичних умов життя («Заєць», «Землиця рідна»). Найвищими цінностями у творах М. Левицького є висока духовність і духовна краса людини («Ніобея»), мораль («По закону») і внутрішня свобода та гідність людини («Хрест і півмісяць»).

У творах першого періоду творчості М. Левицького знайшли художнє втілення ідеї свободи, визвольної боротьби, прагнення до національного самоусвідомлення, соціального визволення українського народу.

З 1918 року почалася вимушена політична еміграція М. Левицького. Він виїхав у складі дипломатичної місії УНР до Греції і більше не повернувся на батьківщину. На роки еміграції (1918 - 1932 рр.) припав його другий період творчості, в якому збереглися й розвинулися кращі сторони художника слова. Художній набуток письменника збагатився новим життєвим досвідом. Він творчо переосмислив події і факти, пов'язані з трагічною історією УНР та національно-визвольними героїчними пориваннями народу. Створює цикл меморіальних творів «Червоний жах», «Gloria victis», «Людина – звір», «Також емігранти», які були в основному документальними нарисами, оповіданнями, есеями з патріотичними мотивами, з темами і питаннями, що найбільше хвилювали письменника і український народ. Проза М. Левицького цього часу стосується національно-визвольної революції, і намагання українців відстояти державну незалежність і соборність.

Мала проза М. Левицького була самобутньою, «народницькою» і стала набутком інтелектуальної людинознавчої модерністської літератури кінця XIX - початку XX ст. Епічність його творів була одночасно експериментальною проблематикою і безсумнівним внеском в українську літературу перших десятиріч XX ст. Таку оцінку творчості письменника дав С. Єфремов [17].

1927 року Модест Пилипович повернувся в Україну. Оселився в Луцьку, де й помер 16 червня 1932 року, проживши 66 років. Пізніше його могилу перенесли на нове міське кладовище біля села Гаразджа. Життя і діяльність Модеста Пилиповича Левицького є зразком для нащадків, який вчить як потрібно працювати на благо народу та своєї держави. Його доробок давно й терпляче очікує на заслужену увагу вдумливого, чутливого і людяного читача, на авторитетну й справедливу оцінку літературознавців, педагогів, краєзнавців.

Постать Модеста Пилиповича Левицького постійно привертає до себе увагу дослідників. Зокрема кілька публікацій присвячено йому в книзі «Роде наш красний…» у першому [10; 35; 47] і третьому томах [62; 64], у науковому віснику Волинського університету [63]. Його постать проходить і крізь призму спогадів колишніх учнів Луцької української гімназії міжвоєнного часу XX ст., у виданій після їх зустрічі у Луцьку книзі [30]. Чотири інформаційних матеріали представляють електронний ресурс [69-72].

У художній літературі Модест Левицький представлений у повісті-есеї Івана Корсака [23], де показано його Луцький період життя, коли польська влада намагалася привернути його до співпраці. Автор розповідає про боротьбу М. Левицького і адвоката Г. Степури за набуття права учням Луцької української гімназії вступати до вищих навчальних закладів – чого вони врешті домоглися. Поряд з постаттю педагога проходять імена відомих і знаних людей, зокрема С. Єфремова, В. Липинського, Є. Чикаленка та інших.

Далеко не всі публікації про життя і діяльність Модеста Левицького зібрані у цій статті. Більшість з них ті, що з'явились на Волині за час Незалежності України.

Зібрані публікації до 150-річчя Модеста Левицького вказують на те, що ця постать є важливою у житті української еліти XX і XXI ст. Його життя – це приклад служіння народу, батьківщині.

Література:

1. 25 липня – 125 років з дня народження Модеста Левицького. − Народна трибуна. – 1991. − 20 липня.
2. Антонович М. Модест Левицький – композитор / М. Антонович. – Народна трибуна – 1992. − 24 червня.
3. Баземський Ю. У цих місцях варто побувати / Ю. Баземський. − Радянське Полісся. – 1968. – 25 травня.
4. Балик Н. Літературний вечір / Н. Балик. – Волинь. – 1996. – 30 липня.
5. Берекета Б. Меморіальна дошка / Б. Берекета. – Голос України, 1991. – 21 листопада.
6. Болабольченко А. Модест Левицький / А. Болабольченко. – Рідна школа. – 1998. − № 12.
7. Вільшанська О. О. Модест Левицький / О. О. Вільшанська // Малий словник історії України. − К., 1997. – С. 230.
8. Віренко Н. Шумить явір над могилою / Н. Віренко. – Народна трибуна. – 1992. – 22 квітня.
9. Гей В. Нектар і полин / В. Гей. – Радянська Волинь. – 1991. – 2 серпня.

10. Гей В. Явір Модеста Левицького / В. Гей // «Роде наш красний...»: Волинь у долях краян і людських документах. Т. І. – Луцьк : Вежа, 1996. – С. 338.

11. Гуменюк Н. З іменем Модеста Левицького / Н. Гуменюк. – Віче – 1997. – 18 березня.

12. Гуменюк Н. Під явором і музика, і квіти / Н. Гуменюк. – Віче. – 1997. − 19 червня.

13. Діячі України доби національно-визвольних змагань (1917-1920рр.): Модест Пилипович Левицький // Історія в школі. – 1998. – № 10.

14. Дорошенко Д. І. Лікар-гуманіст / Д. Дорошенко // «Роде наш красний...»: Волинь у долях краян і людських документах. Т. ІІІ. – Луцьк : Вежа, 1999. – С. 39-45.

15. Дорошенко Д. І. Мої спомини про давнє минуле (1901-1914 роки) / Д. І. Дорошенко. – Вінніпег, 1949. – 167 с.

16. Єреміїв М. З подебрадських записів. Відвідини митрополитом Андрієм Шептицьким Академії / М. Єреміїв // Хроніка. – 2000. − № 29-30

17. Єфремов С. Модест Левицький / С. Єфремов // Історія українського письменства – К., 1995. – С. 756.

18. Іващенко В. Повертається із забуття / В. Іващенко // Народна трибуна. – 1991. – 8 червня.

19. Історія міст і сіл Українського РСР, Волинська обл. – К. : Вид-во АН УРСР, 1970. – С. 746.

20. Кабайда А. Людям добро / А. Кабайда // Літературна Україна. – 1996. – 26 липня.

21. Ковельський календар. – Луцьк, 1996. – С. 37.

22. Корецька К. Волинський явір / К. Корецька // Народна трибуна, 1991. – 3 серпня.

23. Корсак І. Тиха правда Модеста Левицького: повість-есе / І. Корсак. – К.: Ярославів вал, 2009. – 166 с.

24. Кошелюк Р. Наш незабутній громадянин / Р. Кошелюк. – Віче, 1996. – 25 липня.

25. Кучеренко О. Волинь у житті українського письменника, педагога і громадського діяча М. П. Левицького / О. Кучеренко. – Луцьк, 2007. – С. 300.

26. Кучеренко О. Вчительська праця і суспільна діяльність М. П. Левицького в Луцькій приватній гімназії / О. Кучеренко // Педагогічний пошук, 1999. − № 1.

27. Левицький В. В. Спогади про Модеста Левицького / В. В. Левицький, Д. І. Дорошенко. − Вінніпег, 1967. – 40 с.

28. Левицький В. Син про свого батька / В. Левицький // «Роде наш красний...»: Волинь у долях краян і людських документах. Т. ІІІ. – Луцьк : Вежа, 1999. – С. 16-38.

29. Левицький В. Спогади про дідуся Модеста / В. Левицький // Луцька українська гімназія. Спогади гімназистів / Ред. Лариса Токарук. – Луцьк : Медіа, 1998. – С. 22-23.

30. Левицький М. П. Перша «льгота» / М. П. Левицький. – Львів: Каменяр, 1966. – 111 с.

31. Левицький Модест // Енциклопедія українознавства. Т 4. – Львів, 1994. – С. 1269.

32. Левицький Модест Пилипович // Українська новелістика кінця XIX – початку XX ст. – К., 1989. – С. 455.

33. Левицький Модест Пилипович // Українська Радянська Енциклопедія. Т 6. – К., 1981. – С. 778.

34. Левчанівська І. Дідусь Модест / І. Левчанівська. – Молода Волинь, 1991. – 15 березня.

35. Левчанівський О. Мої спогади про Модеста Пилиповича Левицького / О. Левчанівський // «Роде наш красний...»: Волинь у долях краян і людських документах. Т. І. – Луцьк : Вежа, 1996. – С. 338-339.

36. Лист Модеста Левицького до Г. Степури від 11.06.1927 р. // Луцька українська гімназія. Спогади гімназистів / Ред. Лариса Токарук. – Луцьк : Медіа, 1998. – С. 134-136.

37. Літературна карта Волині. Бібліографічний довідник. – Львів, 1994. – С. 565.

38. Літературний вечір, присвячений 125-річчю з дня народження українського письменника Модеста Левицького в Луцьку // Літературна Україна. – 1991. – 1 серпня.

39. Луцька українська гімназія. Спогади гімназистів / Ред. Лариса Токарук. – Луцьк : Медіа, 1998. – 220 с, іл.

40. Мартос Б. Заснування Української господарчої академії / Б. Мартос. – Хроніка. – 2000. − № 29-30.

41. Містечкові «патріоти» і Модест Левицький // Волинь, 1999. – 18 лютого.

42. Млиновецький Р. Нариси з історії українських визвольних змагань 1917-1918 / Р. Млиновецький. – Львів : Каменяр, 1994. – С. 571.

43. Модест Левицький. – Молода Волинь. – 1992. – 1 серпня.

44. Модест Левицький. – Живиця, 1992. − № 3.

45. Модест Пилипович Левицький // Українська літературна енциклопедія. Т 3. – К., 1995. – С. 146.

46. Наріжний С. Вищі українські школи в Чехії / С. Наріжний // Хроніка. – 2000. − № 29-30.

47. Онуфрійчук М. А. Модест Левицький любив і творив музику / М. А. Онуфрійчук // «Роде наш красний...»: Волинь у долях краян і людських документах. Т. І. – Луцьк : Вежа, 1996. – С. 334-337.

48. Онуфрійчук М. Модест Левицький / М. Онуфрійчук // Минуле і сучасне Волині: історичні постаті краю. – Луцьк, 1991. – С. 93-95.

49. Онуфрійчук М. Модест Левицький / М. Онуфрійчук // Минуле і сучасне Волині і Полісся: Ковель і ковельчани в історії України та Волині. – Луцьк, 2003. – С. 257.

50. Онуфрійчук М. Наші земляки: Модест Левицький / М. Онуфрійчук // Волинський календар, 1992. – Луцьк, 1991. – С. 32-33.

51. Онуфрійчук М. Рідне, лагідне, щедре слово / М. Онуфрійчук. – Світязь. – 1996. − № 4.

52. Онуфрійчук М. Син Поділля – дідусь Волині / М. Онуфрійчук // Матеріали Всеукраїнської іст.-краєзнавч. конференц. – Стара Синява, 1998. – С. 567.

53. Онуфрійчук М. Стежками Модеста Левицького / М. Онуфрійчук // Волинь. – 1996. − 25 липня.

54. Онуфрійчук М. Явір Модеста Левицького / М. Онуфрійчук // Живиця, 1992. − № 2.

55. Письменник, лікар, педагог // Луцький замок. – 1996. – 1 серпня.

56. Покальчук Ю. Добром налите серце: до 130-річчя Модеста Левицького / Ю. Покальчук // Слово і час. – 1996. – № 7.

57. Пригадаймо: у ці дні колись Модест Левицький був лікарем Лесі Українки // Волинь, 1999. – 15 червня.

58. Пундій П. Українські лікарі. Бібліографічний довідник / П. Пундій. – Львів, 1994. – С. 246.

59. Пушкар Н. Ю. Письменник, лікар, педагог (Модест Левицький, 1855-1932) / Н. Ю. Пушкар // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Луцький район: історія, сучасність, перспективи. Науковий збірник. Випуск 22. Матеріали XXII Волинської обласної науково-практичної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 15-й річниці Незалежності України, 40-річчю Луцького району та 50-річчю Торчинського народного історичного краєзнавчого музею. Луцьк – Торчин, 9-10 грудня 2006 р. / Ред-кол.: Г. В. Бондаренко та ін. – Луцьк : Пульс, 2007. – с. 207-211.

60. Сидько В. Час не зруйнує гімназійне братство / В. Сидько. – Віче. – 1998. – 20 серпня

61. Педагоги ЛУГ // Луцька українська гімназія. Спогади гімназистів / Ред. Лариса Токарук. – Луцьк : Медіа, 1998. – С. 187-188.

62. Сташенко Н. Г. Син Поділля і Волині / Н. Г. Сташенко // «Роде наш красний...»: Волинь у долях краян і людських документах. Т. III. – Луцьк : Вежа, 1999. – С. 8-16.

63. Сташенко Н. Із книги життя Модеста Левицького / Н. Сташенко // Науковий вісник ВДУ: філологічні науки, 1997. − № 12.

64. Струбицький В. В. Вони були вчителями і учнями української гімназії / В. В. Струбицький // «Роде наш красний...»: Волинь у долях краян і людських документах. Т. І. – Луцьк : Вежа, 1996. – С. 331-332.

65. Українська Центральна рада. Документи і матеріали у двох томах. − К., l997. – С. 142

66. Філатенко А. Повертаються забуті імена / А. Філатенко // Радянська Волинь. – 1991. – 2 серпня

67. Харченко Д. Обереги пам’яті / Д. Харченко // Народна трибуна. – 1991. − 30 березня.

68. Явір пам’яті. – Волинь. – 1992. – 11 квітня.

Електронні ресурси

69. Володимир Юкало. Лікар-філолог Модест Левицький [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http://intranet.tdmu.edu.ua/

70. Володимир Юкало. Він лікував людей і мову (про Модеста Левицького) [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http://intranet.tdmu.edu.ua/

71. Історична Волинь. [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http://istvolyn.info/

72. Левицький Модест Пилипович. [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/